

Pamela Jeziorska–Biel
Marcin Wójcik

Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych,
Katedra Geografii Regionalnej i Społecznej; ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź;
pamela.jeziorska@geo.uni.lodz.pl; marcin.wojcik@geo.uni.lodz.pl

**SPOŁECZNE I PRZESTRZENNE ASPEKTY
PROCESU ODNOWY WSI
(PRZYPADEK WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO)**

Abstract: Social and Spatial Aspects of the Rural Renewal Processes. Case of the Łódzkie Voivodeship. The key aim of this article is to define the socio-spatial aspects of implementing *Rural Renewal Program in the Łódzkie Voivodeship*. The authors analyze the temporal perspective of the first financial funds that came to Poland for the rural renewal, trying to find out the regularities and determinants of the processes. The rural renewal is a multifaceted term, and very difficult to operational. In the discuss of the spatial dimension of this process, the authors focus first on: the attempt to assess the changes in space initiated by the revitalizing actions in rural areas, and, second, the presentation of the spatial allocation of active communes in the Łódzkie Voivodeship. By characterizing the social aspect of rural renewal, the authors focus primarily on the impact of this process on the local community. The conclusions were formulated on the basis of the research carried out: qualitative analysis of the key program documents concerning the *Sectoral Operational Program „Restructuring and modernization of the food sector and rural development, 2004-2006“*.

Keywords: European funds, Łódzkie Voivodeship, rural renewal, social actions.

JEL codes: R58

Wprowadzenie

Obszary wiejskie w Polsce zajmują 93% powierzchni ogółem, a to już wystarczający powód, by kategoria wsi (wiejskości) – jej doświadczania, sposób przedstawiania, opisu, mogła stać się przedmiotem badań i rozważań różnych środowisk naukowych (ekonomii, socjologii, nauk rolniczych, geografii, demografii, czy np. etnografii). Halamska, socjolog wsi, rozważając kwestię „wiejskości”, podchodzi do problemu w sposób konstruktywistyczny: *Wiejskość jest dziedzictwem, które trzeba – w zależności od dyskursu – odrzucić, zachować, korzystać z niego* [2011: 40]. Tymczasem geografowie wsi [np.: Halfacree 2009; Cloke 2003], ogniskują swój namysł nad wsią i wiejskością wokół czterech głównych aspektów:

- 1) *koncepcji wsi, która budowana jest na bazie cech społeczno-kulturowych, przy słabnącej roli rolnictwa (rolniczego stylu życia), w wyjaśnianiu jej specyfiki strukturalno-rozwojowej i społecznej;*
- 2) *rosnącej popularności wsi w społeczeństwie, jako wyraz wzmacniania pozytywnego odbioru tego środowiska życia (rural idyll);*
- 3) *oddziaływania wsi (wiejskości) na kulturę masową, m.in. na literaturę, sztukę, kulinaria, krajobraz (np.: rustyfikacja form krajobrazu miast);*
- 4) *odkrywania wsi (przestrzeni, krajobrazu) jako źródła przeżyć zmysłowych, duchowych* [Wójcik 2012: 202].

Jednocześnie obszary wiejskie charakteryzują się głębokimi społecznym, ekonomicznymi dysparytetami w stosunku do regionów wysoko zurbanizowanych [Kulikowski 2012], a to zaś powoduje, że utrzymują się na tych terenach struktury kryzysogenne, inaczej: zjawiska problemowe [Jezierska-Thöle 2013: 23]. Dodatkowo niekontrolowane i niekorzystne przekształcenia przestrzeni i krajobrazu wsi, a także liczne braki w tkance społecznej (m.in. nasilające się zjawiska depopulacji, ale też wciąż niski poziom kapitału społecznego), nie wpływają pozytywnie na rozwój obszarów wiejskich. Łagodzenie i niwelowanie dysproporcji wszelkiego rodzaju wymaga więc podjęcia niezbędnych działań, w tym również w samych społecznościach lokalnych, opracowania specjalnych programów rozwoju, projektów i koncepcji zarówno na podstawie potencjałów obszarów wiejskich, jak i środków unijnych.

Jednym z programów wychodzącym naprzeciw tego typu problemom jest Odnowa wsi. Problematyka Odnowy wsi w Polsce znacznie zyskała na znaczeniu po akcesji z Unią Europejską i pojawieniu się możliwości korzystania ze środków unijnych, dostępnych w ramach programów wspierających obszary wiejskie. Odnowa Wsi miała być efektywnym narzędziem wspierania rozwoju

społeczno-gospodarczo-przyrodniczego, przywracania równowagi tych sfer, mając na celu również poszanowanie przestrzeni, ukształtowanie jej walorów estetycznych, nierzadko nadanie nowych funkcji. Jako taka została umieszczona w *Sektorowym Programie Operacyjnym „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego na lata 2004-2006”*, jej działania wpisane zostały w ramy Zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich (priorytet 2). Zaplanowane wsparcie finansowe dla działania 2.3 *Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich* wyniosło 90 mln euro, i miało zapoczątkować zmiany oblicza polskiej wsi [Kowalczyk 2007: 11]. Istotne jest to, że były to pierwsze poważne środki finansowe skierowane na ten cel, a sam program był nowym doświadczeniem dla wielu polskich wsi, ujawniającym zarówno mocne, jak i słabe strony swojego funkcjonowania. Był też okazją do praktycznej weryfikacji samych założeń Odnowy Wsi jako ruchu, procesu, ideologii prowadzącej do poprawy warunków życia na wsi.

Celem opracowania jest określenie tylko wybranych przestrzennych i społecznych aspektów procesu odnowy wsi (samego w sobie definiowanego *de facto* jako proces niezwykle złożony i wieloaspektowy), na przykładzie województwa łódzkiego, relatywnie dobrze rozpoznanego badawczo¹, prezentującego jednocześnie pozycję województwa niewyróżniającego się w skali kraju². Zastosowanie metody jakościowej: analizy danych zastanych w badaniach nad Odnową Wsi w woj. łódzkim, pozwoliło autorom na dość szczegółowe przedstawienie efektów pierwszego okresu programowania traktowanego w prezentowanym opracowaniu jako specyficzny przypadek uczenia się projektowania inwestycji w zakresie poprawy jakości życia mieszkańców wsi.

¹ Wyniki zaprezentowanych badań są częścią pracy doktorskiej pt.: *Realizacja programu Odnowa Wsi a poziom zrównoważonego rozwoju gmin województwa łódzkiego*, autorstwa P. Jeziorskiej-Biel. Praca została obroniona w 2015 r. na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego.

² W zestawieniach dotyczących aktywności województw w realizacji działania 2.3 „Odnowa...” SPO 2004-2006, łódzkie zajmuje pozycję środkową pod względem liczby realizowanych projektów. Zajmuje ono dobrą pozycję wśród innych województw pod względem wielkości pieniędzy przeznaczonych na inwestycje Odnowy Wsi. Jakkolwiek tylko 47,17% wszystkich gmin uprawnionych do wnioskowania, wzięło udział w programie, co zdecydowanie nie jest najlepszym wynikiem w skali kraju.

1. Odnowa Wsi jako proces przestrzennych i społecznych przekształceń obszarów wiejskich

Dorferneuerung (Dorf – wieś; Neuerung – odnowa) – tak w języku niemieckim określa się Odnowę Wsi, ideę, która swoimi korzeniami sięga krajów niemieckojęzycznych. Ruch Odnowy Wsi narodził się w Europie Zachodniej (Niemcy i Austria), przede wszystkim z potrzeby odwrócenia negatywnych tendencji modernizacji rolnictwa i obszarów wiejskich, zmierzających do „umiastowienia” wsi, przeniesienia wzorów urządzania przestrzeni i narzucania miejskiego stylu życia [Jeziorska-Biel, Psyk-Piotrowska 2012: 96]. Jednak takie „odnawianie” doprowadzało do stopniowego oszpecania wsi, i ztracania jej właściwej specyfiki. Mowa o pierwszym (a jednym z czterech) [patrz Idziak 2004], etapie Odnowy Wsi zwanym modernizacją, datowanym od 1953 do 1975 r. Dostrzeżenie wielu negatywnych konsekwencji tak pojętej odnowy, stało się podstawą zmiany przez władze landów dotychczasowych ustaleń z nią związanych. Zarówno w Bawarii, jak i innych landach niemieckich, zaczęto „odnawiać” wieś z poszanowaniem jej wielowiekowej tradycji i dziedzictwa kulturowego. Tworzono i odtwarzano infrastrukturę wiejską z zachowaniem specyfiki obszarów wiejskich. Dbano, przede wszystkim o to, by utrzymać fasady odnawianych budynków w tradycyjnym stylu (etap odnowy fasad trwający od 1975 do 1994 r.). Dostrzeżono walory wiejskiej przestrzeni, którą poddawano takim przekształceniom, nie zaburzającym jej harmonii i właściwego charakteru tych obszarów. W trzecim etapie Odnowy Wsi, do powyższej dbałości o spójny wygląd i estetykę rustykalnych fasad dołączono także zaangażowanie samych użytkowników tej przestrzeni i ostatecznych beneficjentów wsparcia – czyli społeczność lokalną. Zaczęto wówczas doceniać i zwracać uwagę na aktywność i wkład społeczności lokalnych oraz sektora organizacji pozarządowych w działania odnawiające. Od 1994 r. zasada ta uwzględniona została jako istotny element, w trzecim etapie Odnowy Wsi, pod hasłem – odnowy społeczności i duchowości. Sformułowano wówczas nowe, społeczne zasady Odnowy Wsi, tj.:

- *podstawowe znaczenie dla Odnowy Wsi ma wspieranie rozwoju osobowości mieszkańców, rozwijanie ludzkich talentów i wykorzystywanie ich dla dobra całej społeczności;*
- *przez projekty Odnowy Wsi należy motywować ludzi do tego, by zamiast żyć koło siebie, żyli bardziej ze sobą, by umacniali solidarność;*

- *projekty Odnowy Wsi nie powinny być realizowane na pokaz lub w oderwaniu od realiów, to mają być inwestycje na rzecz lepszej przyszłości wsi;*
- *mieszkańcy wsi powinni brać większy udział w tworzeniu planów rozwoju i projektów, formułowaniu celów, po to by każdy poczuł, że ma wpływ na swoje otoczenie;*
- *wieś ma pozostać wsią i odróżniać się od miasta i to jest dla niej szansą [Idziak 2004: 28].*

Wraz z rozwojem idei Odnowy Wsi coraz większe znaczenie, oprócz samego odnawiania przestrzeni wiejskiej i wpływania na jej estetykę, zyskiwała zmiana mentalności mieszkańców – tzw. odnowa w myśleniu, chęciach i działaniach [Pröl 1995: 1]. Wobec tego w procesie odnowy środki finansowe odgrywały rolę drugorzędą – stanowiąc jedynie wsparcie dla czegoś, co z założenia powinno pojawić się najpierw – własnych inicjatyw, wspólnotowości i współdziałania mieszkańców wsi. Ostatnim czwartym etapem w rozwoju Odnowy Wsi (od 2000 r.) jest ten, który uwzględnia ideę zrównoważonego rozwoju wsi i stwarza możliwość budowania wiosek tematycznych. Tutaj społeczne, gospodarcze, przyrodnicze, kulturowe i przestrzenne aspekty rozwoju wsi są równie ważne i traktowane z podobną atencją. Zdawano sobie już wówczas sprawę z tego, że zachodzące na obszarach wiejskich zmiany, to wypadkowa wielu procesów, a rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich (rozumiany jako tempo i kierunek zmian w społecznościach lokalnych prowadzących do podniesienia szeroko rozumianej jakości życia), oraz wynikająca z niego struktura przestrzenna wsi (a co za tym idzie również formy zagospodarowania przestrzeni wiejskiej), są pochodną bardzo wielu uwarunkowań:

- *związanych z położeniem w przestrzeni geograficznej (lokalnej, regionalnej, krajowej, międzynarodowej);*
- *związanych z położeniem w strukturach ekonomicznych (centrum, peryferia, aglomeracje miejsko-przemysłowe, wielofunkcyjność, monofunkcyjność);*
- *środowiska przyrodniczego (obszary górskie, leśne, walory krajobrazowe);*
- *jakości środowiska człowieka (zanieczyszczenia, ingerencje w krajobraz, obszary podlegające ochronie);*
- *poziomu rozwoju infrastruktury technicznej (wyposażenie w media, jakość i dostępność systemu transportowo-komunikacyjnego);*

- *poziomu rozwoju infrastruktury społecznej (dostępność edukacji, opieki zdrowotnej, kultury);*
- *aktywności i efektywności działań samorządów lokalnych;*
- *dotyczących przedsiębiorczości i innowacyjności społeczności lokalnej* [Heffner 2011: 184-185].

Odnowa Wsi jest rozumiana jako narzędzie wydobycia i wsparcia potencjału danej miejscowości, z uwzględnieniem wartości szeroko rozumianych zasobów lokalnych i specyficznych wyróżniających ją uwarunkowań. Zakłada się, że racjonalne i planowe działania, uwzględniające zachowanie ładu przestrzennego, a także związanych z tym różnic między wiejskim a miejskim typem zagospodarowania, są w stanie podkreślić atrakcyjność wsi wraz z jej krajobrazem [Niedźwiecka-Filipiak 2009: 7], ale także przeciwdziałać negatywnym tendencjom przekształceń tej przestrzeni. Tym bardziej, że dzisiejsze wsie to osiedla wielofunkcyjne, gdzie powstają nowe obiekty, następują remonty i rozbudowy starych. Usprawnia to substancje budowlaną, ale nie zawsze zgodnie z zachowaniem jej wiejskiego charakteru. Dotyczy to zarówno rozplanowania wsi, jak i jej architektury, detalu, wyodrębnienia wyróżników, czy zagospodarowania działek i terenów zieleni. Odnowa Wsi ma za zadanie pomóc w kreowaniu spójnego wizerunku wsi, począwszy od niuansów przez działania o naprawę dużym zasięgu, wyróżnić ten teren na tle innych, uatrakcyjnić przestrzeń i czynić ją przyjazną w codziennym życiu i odbiorze.

2. Odnowa Wsi w gminach woj. łódzkiego

Podsumowując wdrażanie działania 2.3 „Odnowa..” należy stwierdzić, że łącznie, w trakcie przeprowadzonych dwóch naborów, złożonych zostało 235 wniosków o dofinansowanie realizacji projektów z zakresu Odnowy Wsi, zatwierdzono ich razem 141, a zrealizowano 131³. Projekty złożone zostały przez 75 Samorządów Gmin oraz 3 Instytucje Kultury. W zbiorze 131 projektów złożonych przez samorządy gmin wiejskich i wiejsko- miejskich wyodrębniono 8 głównych typów. Wskazane typy dotyczyły albo remontu albo wybudowania od nowa różnych rodzajów obiektów czy elementów infrastruktury. Projekty wspierały sfery: społeczną, gospodarczą i przyrodniczą funk-

³ Finansowaniu podlegały projekty realizowane w miejscowościach liczących nie więcej niż 5 tys. mieszkańców, należących do gmin wiejskich i wiejsko-wiejskich. Poziom pomocy wynosił do 80% kosztów kwalifikowanych, z tym, że dla jednej miejscowości – nie więcej niż 450 tys. zł (SPO: 82), z wyłączeniem projektów o charakterze komercyjnym.

cjonowania gmin. Przeważały przedsięwzięcia o charakterze i oddziaływaniu na sferę społeczną, w znacznie mniejszym stopniu kształtujące przestrzeń wsi:

- 1) odnowa życia kulturalnego wsi (57 projektów),
- 2) odnowa obiektów sportowo-rekreacyjnych (26 projektów),
- 3) projekty mieszane (stanowiące kombinacje wszystkich wymienionych typów – 17 projektów),
- 4) odnowa centrów wsi (12 projektów),
- 5) odnowa i zachowanie dziedzictwa kulturowego wsi (8 projektów),
- 6) odnowa infrastruktury (5 projektów)
- 7) odnowa zasobów środowiskowych wsi (3 projekty)
- 8) projekty inne (wymykające się ustalonemu podziałowi – 3 projekty)

Z założenia Odnowa Wsi powinna przyczynić się do rozwoju terenów woj. łódzkiego objętych programem, w sposób zrównoważony i trwały, ale też przynieść konkretne, namacalne i mierzalne efekty. Spis efektów rzeczowych realizowanych projektów, sporządzony na podstawie dokumentów programowych, został zaprezentowany w tab. 1.

Tabela 1

Efekty rzeczowe realizacji projektów Odnowy Wsi w woj. łódzkim

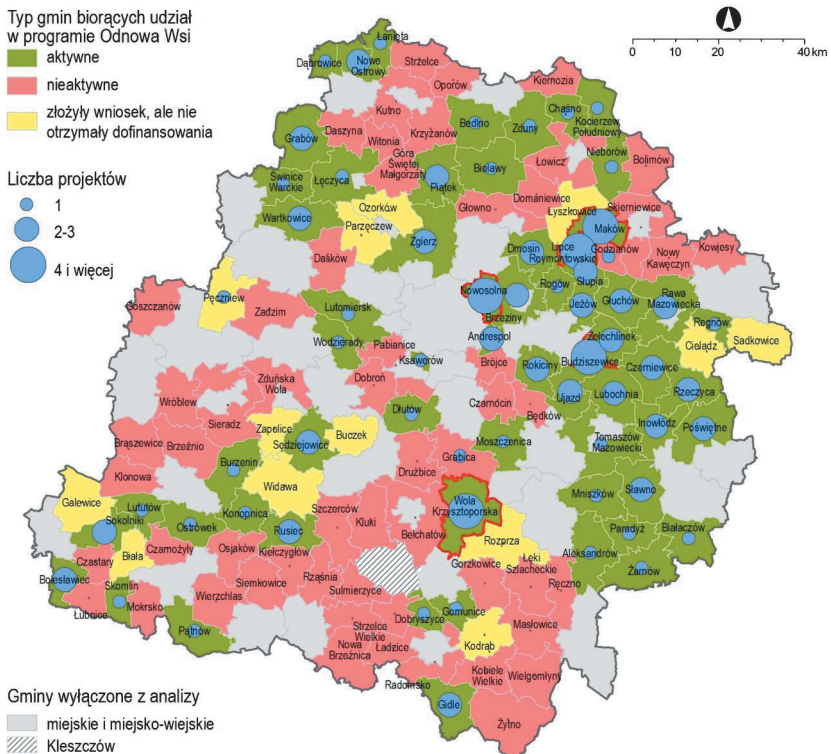
Typ główny inwestycji	Projekty zakończone	Efekty rzeczowe projektu	Jedn. miary	Liczba obiektów
ODNOWA WSI	122	Liczba wybudowanych lub przebudowanych (w połączeniu z remontem) elementów małej infrastruktury turystycznej oraz rekreacyjnej, w tym systemów informacji wizualnej	szt	27
		Zagospodarowane zbiorniki i ciekі wodne w obrębie miejscowości	szt	5
		Zbudowane, odnowione i urządzone ścieżki rowerowe, szlaki turystyczne	km	1,3
		Zbudowane, odnowione i urządzone obiekty sportowe	szt	81
		Ukształtowane centra wsi przez odnowienie lub budowę placów, parkingów, chodników, oświetlenia ulicznego, itp.	szt	27
		Urządzone tereny zielone, parki i inne miejsca wypoczynku, place zabaw	szt	44

Typ główny inwestycji	Projekty zakończone	Efekty rzeczowe projektu	Jedn. miary	Liczba obiektów
OCHRONA/ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	6	Zrewitalizowane lub adaptowane na cele publiczne obiekty zabytkowe użytkowane na cele publiczne	szt	4
		Pomniki historii	szt	3
		Miejsca pamięci	szt	2
		Zakupione lub odnowione oraz adaptowane na cele publiczne obiekty charakterystyczne dla tradycji budownictwa danego regionu wiejskiego	szt	0
		Liczba wspartych przedsięwzięć związanych z kultywowaniem tradycji społeczności lokalnych	szt	2
		Liczba stworzonych i wyposażonych warsztatów, punktów usługowych w wyniku przeprowadzenia inwestycji oraz zakupu towarów służących przedsięwzięciom związanym z kultywowaniem tradycyjnych zawodów	szt	0
ROZWÓJ INSTYTUCJI KULTURY	3	Zbudowane, adaptowane lub wyremontowane (w połączeniu z modernizacją) oraz wyposażone obiekty publiczne pełniące funkcje kulturalne, w tym:	szt	71
		światlice	szt	31
		domy kultury	szt	15
		inne obiekty pełniące funkcje kulturalne	szt	25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów udostępnionych przez Urząd Marszałkowski w Łodzi, Departament Funduszu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Z tab. 1 wynika, że projekty Odnowy Wsi woj. łódzkiego realizowane w ramach *SPO 2004–2006* dzielą się według Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi na trzy główne typy. W pierwszym typie są projekty *sensu stricte* związane z odnową wsi, prowadzące do ożywiania infrastruktury, estetyki miejsca, zagospodarowania przestrzeni. Odnowa przybiera formę rewitalizacji, modernizacji przestrzeni. Zdecydowanie liczebnie przeważają inwestycje polegające na zbudowaniu, odnowieniu i urządzeniu obiektów sportowych (81). Drugi typ projektów, to projekty związane z zachowaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego. Do tej kategorii należą projekty wiążące się z zabytkami znajdującymi się na terenie gminy, ich rewitalizacją lub adaptacją na cele turystyczne. Dwie pozycje nie zostały w ogóle w łódzkiej Odnowie Wsi zrealizo-

wane. Są to: zakupienie lub odnowienie oraz zaadaptowanie na cele publiczne obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa danego regionu wiejskiego oraz stworzenie i wyposażenie warsztatów, punktów usługowych w wyniku przeprowadzenia inwestycji oraz zakupu towarów służących przedsięwzięciom związanym z kultywowaniem tradycyjnych zawodów. Trzeci typ dotyczył rozwoju instytucji kultury. W tej grupie, celem zrealizowanych projektów było zbudowanie, adaptacja lub wyposażenie ważnych dla życia społeczno-kulturalnego obiektów na terenie wsi, tj. świetlic, domów kultury lub innych obiektów pełniących funkcje kulturalne.

Ryc. 1. Aktywność gmin wiejskich woj. łódzkiego w programie Odnowa Wsi (SPO 2004-2006)

Źródło: Opracowanie własne.

Wyżej wymienione typologie i podziały projektów Odnowy Wsi wdrożonych w woj. łódzkim dzięki wsparciu środków zewnętrznych, dopełniają

czytelnikowi obrazu tego, jak w praktyce wygląda realizacja społecznych i przestrzennych wymiarów procesu odnowy miejscowości. Powstaje jeszcze pytanie o przestrzenną alokację gmin w województwie, biorąc pod uwagę aktywność we wdrażaniu projektów odnawiających. Pogrupowano zatem gminy na te, które przystąpiły do programu Odnowa Wsi w okresie 2004-2006 oraz te, które tego nie zrobiły. Uwzględniono także te jednostki samorządu terytorialnego, które aplikowały o środki w ramach *SPO 2004-2006* na realizację projektów Odnowy Wsi, ale takiego wsparcia nie otrzymały (ryc. 1).

Z analizy ryc. 1 wynika, że przestrzennie, gminy wiejskie aktywne w działaniach Odnowy Wsi w ramach *SPO 2004-2006* są najbardziej skumulowane w wschodniej części woj. łódzkiego, a także północno-zachodniej, częściowo również w postaci bardziej rozproszonej występują w pasie środkowym. Natomiast w południowej części woj. łódzkiego jest najwięcej gmin, które nie uczestniczyły w działaniach Odnowy Wsi w omawianym okresie. Gminy, które aplikowały o środki na ten cel, ale ich nie otrzymały, są rozproszone po całym województwie.

Najwięcej projektów zrealizowano w powiatach: tomaszowskim, skierniewickim i opoczyńskim (odpowiednio: 23, 13 i 10), zaś w pajęczańskim i zduńskowolskim nie zrealizowano żadnego projektu. W dwóch pierwszych, najaktywniejszych powiatach (tomaszowski, skierniewicki) znalazły się także trzy z pięciu gmin, w których zrealizowano najwięcej, bo po 4 projekty. Są to gminy: Budziszewice, Lipce Reymontowskie i Maków. Kolejne dwie również aktywne gminy to: Wola Krzysztoporska (również 4 projekty) z powiatu piotrowskiego oraz Nowosolna z powiatu łódzkiego wschodniego, która jako jedyna z całego woj. łódzkiego, zrealizowała 6 projektów z działania 2.3 w ramach Odnowy Wsi. W sumie, w powiecie piotrowskim zrealizowano 9 projektów – w Woli Krzysztoporskiej prawie połowę z nich, a w powiecie Łódź wschodnia – 8 projektów, z czego 6 w gminie Nowosolna.

Jak pokazują dane Odnowa Wsi w woj. łódzkim występuje dopiero w fazie początkowej, koncentruje się głównie na realizacji pojedynczych, nierzadko nie połączonych ze sobą przedsięwzięć, nie ma postaci programu regionalnego (np. w przeciwieństwie do woj. opolskiego). Sięgnięcie po pierwszą transzę środków UE przeznaczonych na ten cel pozwoliło wybranym gminom dopiero zacząć oswajać się z problematyką Odnowy Wsi.

Podsumowanie

Odwołując się do słów Hałamskiej przytoczonych w pierwszym akapicie opracowania, wieś (wiejskość) jest dziedzictwem, z którego aby korzystać,

należy najpierw je uszanować i o nie zadbać, w przeciwnym razie, może ulec degradacji. Bez wykorzystania odpowiednich narzędzi, dobrze opracowanych dokumentów strategicznych i planistycznych, jak również świadomości konieczności realizacji określonych działań rozwojowych, wydawać się to może trudnym zadaniem. Przestrzenne i społeczne ujęcie Odnowy Wsi pokazuje, jak ważny jest to proces, ale tylko wtedy, gdy realizowany jest z uwzględnieniem dobrze pojętych kryteriów, systematyczną wspólną pracą, z poszanowaniem wiejskiej przestrzeni i krajobrazu.

Przykład województwa łódzkiego pokazuje, że pierwsze środki pozyskane na realizację projektów Odnowy Wsi ze źródeł zewnętrznych (UE) wykorzystane zostały na przygotowanie miejsc dedykowanych różnym grupom użytkowników przestrzeni wspólnych: miejsc rozwijających kontakty społeczno-kulturowe, a także służących rekreacji i organizacji zajęć sportowych. Najwięcej w tym województwie zrealizowano więc projektów dotyczących odnowy życia kulturalnego (57 projektów, czyli blisko połowę wszystkich przedsięwzięć odnowy wsi w łódzkiem), kolejno tych odnoszących się do odnowy obiektów sportowo-rekreacyjnych, tj. 26 projektów). Łącznie te dwa wyodrębnione typy stanowiły 63% wszystkich przedsięwzięć. Pokazuje to kierunek, a tym samym charakter/profil projektowanych działań odnawiających realizowanych przez gminy województwa łódzkiego. W dużej mierze projekty Odnowy Wsi „celowały” w rozwój społecznej sfery funkcjonowania społeczności lokalnej: wspomagającej jej integrację i aktywizację, dzięki stworzeniu miejsc spotkań, wymiany doświadczeń, a także wyodrębnieniu przestrzeni rekreacyjnych służących zagospodarowaniu wolnego czasu nie tylko dzieci i młodzieży. Można wnioskować, że na obszarach wiejskich wciąż brakuje takich miejsc albo są one niedostatecznie doposażone, aby mogły pełnić wspomniane funkcje.

Ponadto liczne raporty oraz zestawienia podsumowujące aktywności województw w realizacji działania 2.3 *Odnowa.. SPO 2004-2006*, pokazują, że woj. łódzkie zajmuje pozycję środkową pod względem liczby realizowanych projektów. Przyjmuje ono również relatywnie dobrą pozycję wśród innych województw pod względem wielkości funduszy przeznaczonych na inwestycje Odnowy Wsi. Jednak tylko 47,17% wszystkich gmin uprawnionych do wnioskowania, wzięło udział w programie, co zdecydowanie nie jest wynikiem najlepszym w skali kraju. Ale biorąc pod uwagę to, że było to pierwsze zetknięcie gmin (w kraju) ze środkami unijnymi przeznaczonymi na cel Odnowy Wsi, a samorządy i społeczności dopiero nabierały wiedzy o możliwościach ich wykorzystania, jest szansa, że gminy najaktywniejsze

w liczbie zrealizowanych projektów w woj. łódzkim (tj. Lipce Reymontowskie, Maków, Wola Krzysztoporska, Budziszewice, Nowosolna), będą miały większą odwagę, by kontynuować te działania w przyszłości.

Literatura

- Cloke P., 2003, *Country Vision*. Pearson, Prentice Hall.
- Halafacree K., 2009, *Rurality and Post-rurality*, [w:] *International Encyclopedia of Human Geography*, R. Kitchin, N. Thrift (red.). 9, Elsevier, Amsterdam: 449-456.
- Halamska M., 2011, *Wiejskość jako kategoria socjologiczna*. Wieś i Rolnictwo, nr 1, IRWiR PAN, Warszawa.
- Heffner K., 2011, *Problemy zagospodarowania przestrzeni wiejskiej*, [w:], *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje polityki*, I. Nurzyńska, M. Drygas. IRWiR PAN, Warszawa.
- Idziak W., 2004, *O odnowie Wsi*. Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa.
- Jeziorska-Thöle A., 2013, *Modele rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu teoretycznym*, [w:] *Regionalny wymiar przemian polskiej wsi – aspekty przestrzenno-ekonomiczne*, M. Wójcik. *Studia Obszarów Wiejskich*, t. XXXIV: 23-37.
- Jeziorska-Biel P., Psyk-Piotrowska E., 2012, *Spoleczne oblicze rewitalizacji obszarów wiejskich. Wdrażanie programu "Odnowa Wsi" w województwie łódzkim – założenia badań socjologicznych*. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2(24), Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań: 95-106.
- Kowalczyk H., 2007, *Słowo wstępne*, [w:] 2007, *Odnowa Wsi w integrującej się Europie*, M. Kłodziński, M. Bład, R. Wilczyński (red.). Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Kulikowski R., 2012, *Produktywność i towarowość rolnictwa w Polsce*. *Barometr Regionalny, Analizy, Prognozy*, 4: 17-29.
- Niedźwiecka-Filipiak I., 2009, *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej*. Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.
- Pröll E., 1995, *Erneuerung im Denken, Pollen und Handein*. *Wir erneuern unser Dorf*, 11-12.
- SPO, *Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” na lata 2004-2006*.
- Wójcik M., 2012, *Geografia wsi w Polsce. Studium zamiany postaw teoretyczno-metodologicznych*. Wyd. UŁ, Łódź.